

ОРОБЕЦ К.Н. ЗАКОННЫЕ ИНТЕРЕСЫ ОСУЖДЕННЫХ

Рассмотрены спорные проблемы толкования и реализации законных интересов осужденных; акцентировано внимание на самоценности категории законных интересов осужденных, ее относительной независимости от понятия прав и свобод, обязанностей и юридической ответственности представленной категории граждан, для чего проведено их сопоставление и отмежевание.

***

OROBETS K.N. LEGAL INTERESTS OF CONVICTS

Vexed questions of interpretation and realization of legal interests of convicts are considered; The attention to self-values of a category in legitimate interests condemned, its relative independence of concept for rights and freedom, duties and the legal responsibility of the submitted category to citizens for what their comparison and dissociation is carried out is stressed.

УДК 347.921.5

*Є.М. ПОПОВИЧ, канд. юрид. наук**Харківський національний університет внутрішніх справ***ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРОРОМ ФУНКЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА АБО ДЕРЖАВИ В СУДІ**

Виконано аналіз особливостей реалізації прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Побудова в Україні демократичної правової держави потребує не лише винесення законних та обґрунтованих судових рішень, але й неухильного їх виконання. Інакше навіть самі досконалі закони залишаться пустою декларацією, а пересічний громадянин, замість відчуття задоволення від перемоги справедливості, переконається у нездатності всього державного механізму захистити його законні інтереси. Поширення правового нігілізму в українському суспільстві свідчить про необхідність надійного функціонування механізму захисту прав та законних інтересів осіб, особливо тих, які неспроможні з будь-яких причин самостійно захистити свої права та реалізувати процесуальні повноваження. Крім того, чисельні справи щодо незаконної приватизації та інші порушення державних інтересів свідчать про необхідність захисту майнових та інших інтересів самої держави. Так, наприклад, у березні 2006 року постановами Вищого господарського суду України задоволено касаційні подання прокуратури м. Києва у справах за позовами Дніпровського транспортного прокурора в інтересах держави в особі Кабінету Міністрів України, Міністерства транспорту та зв'язку України та інших до ДМА "Бориспіль" і ЗАТ "Авіакомпанія "Аеросвіт" про визнання недійсними договорів купівлі-продажу майна, яке належало аеропорту "Бориспіль". Зазначеним рішенням визнано недійсними договори купівлі-продажу державного майна та повернуто його ДМА "Бориспіль". Крім того, задоволено касаційні подання прокуратури Київської області до Бориспільської районної державної адміністрації, ЗАТ "Авіакомпанія "Аеросвіт" та інших про визнання недійсними договорів купівлі-продажу та оренди земельних ділянок, а також Державних актів на право власності на землю. Таким чином, вказаним рішенням повернуто у постійне користування ДМА "Бориспіль" вилучені у нього земельні ділянки площею понад 30 га. Зрозуміло, що за умови бездіяльності органів прокуратури державі були б спричинені колосальні збитки. Отже, важливість вказаної проблематики і обумовлює актуальність даної статті, метою

якої є аналіз особливостей реалізації прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Питання здійснення представницької функції досліджувалися у роботах Л. Давиденка, П. Шумського, С. Суботіна, О. Чернякова, І. Марочкина, однак зазначимо, що їх роботи датуються переважно 90-ми роками минулого століття. Динамічні зміни в національному законодавстві та значний крок уперед шляхом демократизації суспільних відносин протягом останніх років вимагають пошуку нових підходів до означеної проблематики, що обумовлює новизну даної статті.

У широкому розумінні цього слова представництво означає виконання певних (звичайно юридичних) дій однією особою від імені іншої особи, виконання обов'язків або володіння правами представника [1, с.868]. Поширеним різновидом представництва є цивільно-процесуальне представництво, під яким розуміють "такі юридичні відносини, за якими одна особа - представник виконує на основі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів. Представник у цивільному судочинстві покликаний виконувати дві функції - захищати права і інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правозаступництво): представляти цих осіб, бути їхнім уповноваженим (здійснювати процесуальне представництво)" [2, с.141]. Представництво прокуратурою України інтересів держави в суді є одним із видів представництва в суді. За правовою природою представництво в суді є правовідносинами, в яких одна особа (представник), на підставі певних повноважень, виступає від імені іншої особи (довірителя) і виконує процесуальні дії в суді в її інтересах, набуваючи (змінюючи, припиняючи) для неї права та обов'язки. Представництво прокурором інтересів держави в суді відрізняється від інших видів представництва рядом специфічних ознак: складом представників та колом суб'єктів, інтереси яких вони представляють, обсягом пов-

новажень, формами їх реалізації. Дуже важливо при цьому не змішувати два різні поняття: представництво прокуратури в суді, як одну з її конституційних функцій, і процесуальну діяльність прокурора у цивільному і господарському судочинстві по захисту прав і законних інтересів громадян та держави. Ці поняття - близькі, але не тотожні, їх співвідношення у спільному вигляді можна визначити як ціле і частину, де перше поняття є цілим, а останнє - частиною. При цьому ключовим в їх розмежуванні є рішення Конституційного Суду України від 8.04.1999 року у справі № 1-1/99, відповідно до якого під представництвом прокуратури України інтересів держави треба розуміти правовідносини, в яких прокурор, реалізуючи визначені Конституцією України та законами України повноваження, вчиняє в суді процесуальні дії з метою захисту інтересів держави. Ці дії включають подання прокурором до суду позовної заяви, його участь у розгляді справи за позовною заявою, а також у розгляді судом будь-якої іншої справи за ініціативою прокурора чи за визначенням суду, якщо це необхідно для захисту інтересів держави [3]. Важливість цього визначення полягає в тому, що воно представляє офіційне тлумачення Конституції і є обов'язковим для застосування. Крім того, формально торкаючись лише представництва інтересів держави в господарському суді, воно безумовно відноситься також до представництва інтересів держави і громадян у інших судах.

Звертаючись до нормативно-правового підґрунтя здійснення представницької функції, зазначимо, що, відповідно до ст.121 Конституції України, однією із функцій прокуратури України є представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом [4]. Дане положення відображено і у ст.5 Закону України "Про прокуратуру", в якій міститься норма аналогічного змісту. Стаття 36-1 вказаного Закону визначає, що представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом [5]. Підставою представництва у суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження, а інтересів держави - наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчиняються у відносинах між ними або з державою.

У розвиток означених положень Генеральною прокуратурою прийнято наказ від 19.05.2005 року № 6/Згн, який має назву "Про організацію роботи по представництву в суді, захисту інтересів громадян та держави при виконанні судових рішень" [6]. Він визначає, що представницькі функції реалізуються прокуратурою шляхом:

- підготовки та звернення до суду з позовами, заявами, адміністративними позовами (далі - позови, заяви);
- участі у розгляді судами справ за позовами, заявами прокурора, у випадках, визначених законом, а також при вступі у справу за ініціативою прокурора;
- ініціювання перегляду незаконних судових рішень;
- забезпечення захисту прав громадян та інтересів держави при виконанні судових рішень.

Важливою гарантією дієвості механізму захисту інтересів громадян та держави виступає при цьому надане прокурору право самостійно визначати підстави для пред-

ставництва у судах та форму його здійснення у будь-якій стадії судочинства.

Необхідно зазначити, що пріоритетним при здійсненні представницької діяльності прокурорів у суді є захист соціальних і майнових прав неповнолітніх, інвалідів, людей похилого віку, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, трудових прав громадян, які неспроможні самостійно їх захистити або реалізувати процесуальні повноваження, а також захист державних інтересів, що стосуються бюджетних коштів, звільнення від оподаткування, відчуження державного майна, земельних відносин. Особлива увага має приділятися додержанню законодавства, яке регулює питання, пов'язані з банкрутством суб'єктів господарювання. Прокурори зобов'язані своєчасно реагувати на незаконні судові рішення у справах про банкрутство, дії чи бездіяльність арбітражних керуючих при виконанні рішень судів.

При виявленні підстав для захисту прав громадян і державних інтересів шляхом підготовки та звернення до суду з позовом, заявою Головні управління, управління і відділи Генеральної прокуратури України, управління і відділи прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, військові прокуратури регіонів та Військово-Морських Сил України повинні своєчасно передавати до підрозділів представництва матеріали перевірок з висновками про наявність підстав для застосування представницьких повноважень, оформлені та завірені відповідно до чинного законодавства необхідні матеріали, що подаються до суду як докази. Підрозділи представництва інтересів громадян і держави в судах при наявності підстав мають готувати позови, заяви та надсилати їх до суду за підписом керівників прокуратур, забезпечувати участь у розгляді позовів, заяв у суді, своєчасно ініціювати перегляд незаконних судових рішень, вживати заходів щодо своєчасного і повного виконання судових рішень за позовами, заявами прокурора. Крім того, на вимогу керівників підрозділів представництва, підрозділи, що передали матеріали, зобов'язані надати додаткові матеріали для забезпечення доказової бази позовів, заяв, що готуються до суду.

При підготовці позовів, заяв прокурори мають забезпечувати їх повноту та вмотивованість, дотримуватися вимог закону до форми і змісту позовів, заяв та підсудності спорів, посилаючись на норми матеріального і процесуального права, якими регулюються відповідні правовідносини, на конкретні докази, долучати їх до позовів, заяв. Запорукою оперативного відшкодування спричиненої шкоди є покладання на органи прокуратури обов'язку вживати заходів щодо забезпечення позовних вимог одночасно з пред'явленням позову чи заяви.

По кожному позову (заяві) ведеться наглядове провадження, у якому зосереджуються копії позову, заяви, позовних матеріалів, копії процесуальних документів чи інші відомості про хід судового процесу, копії зауважень на протоколи судових засідань, довідки про результати розгляду справи, погоджені з керівництвом прокуратури (структурного підрозділу), копії документів про ініціювання перегляду рішень суду, копії судових рішень та дані про їх реальне виконання.

Крім того, з метою ефективного та своєчасного застосування повноважень щодо захисту у суді прав громадян або інтересів держави шляхом участі у справах за позовами та заявами інших осіб, ініціювання перегляду судових рішень у справах, розглянутих без участі прокурора, прокурори мають повноваження виявляти та відслідковувати

відомості про наявність на розгляді у судах справ чи винесених судових рішень, що порушують права громадян або інтереси держави, та потребують застосування представницьких повноважень прокурора.

Організацію участі прокурорів у розгляді справ в апеляційних, місцевих господарських та окружних адміністративних судах покладено на підрозділи представництва інтересів громадян і держави в судах прокуратур областей і прирівняних до них за місцем знаходження зазначених судів. Прокурори можуть брати участь у розгляді судами справ у випадках, передбачених законом, або коли суд визнає це за необхідним. Вони зобов'язані активно застосовувати надані законом повноваження щодо участі за своєю ініціативою у розгляді будь-якої справи та вступу у справу, якщо цього вимагає захист прав і законних інтересів громадян або держави. Про намір прокурора вступити у розгляд справи, порушеної з ініціативи інших осіб, суд повідомляється письмово, а в судовому засіданні – усно.

Сьогодні, в умовах професіоналізації злочинності та поширення корупції в органах державної влади, особливої уваги потребує розгляд судами деяких категорій справ. Так, прокурори за своєю ініціативою можуть брати участь при розгляді судами справ про:

- усиновлення дітей іноземцями;
- позбавлення батьківських прав;
- стягнення коштів за рахунок державного бюджету;
- звільнення від арешту майна, яке стягується в доход держави.

Як свідчить практика, акцентуація уваги саме на цих категоріях справ має свої підстави. Реальним прикладом порушення процедури усиновлення в Україні може служити історія однієї італійської родини. У 2003 році Дніпропетровська обласна прокуратура порушила кримінальну справу за фактом підробки документів при оформленні усиновлення дворічного вихованця Будинку дитини К. в Придніпровську. Італійському подружжю Паган Сандрі та Лучіо Россеті повідомили про уроджений порок серця та пахову грижу К. Та навряд чи вони знали про те, що мати К., Світлана К., посилаючись на скрутне матеріальне становище, звернулася до райвиконкому Ленінського району в травні 2000 року з проханням помістити свого чотиримісячного первістка в Будинку дитини лише на чотири роки. Жодних розмов чи письмових заяв про відмову від сина не було. Райвиконком своїм рішенням 16.06.2000 року № 188/1 помістив хлопчика до Будинку дитини в Придніпровську. Там його й знайшла італійська пара. І лише своєчасне втручання працівників прокуратури дозволило запобігти незаконному усиновленню [7]. І таких прикладів можна навести ще багато.

Працівники прокуратури зобов'язані вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного розгляду звернень фізичних і юридичних осіб з питань представництва інтересів громадян і держави в судах, їх захисту при виконанні судових рішень. При цьому підрозділам представ-

ництва надано право вирішувати скарги на постанови суддів у справах про адміністративні правопорушення (крім справ про порушення митних правил та прикордонного режиму, корупційні діяння) та готувати документи прокурорського реагування, за необхідності проводити перевірки, витребувати додаткові матеріали та докази. Крім того, за відсутності підстав для ініціювання перегляду рішень судів, прокурори можуть складати мотивовані висновки з наведенням аргументів, що спростовують доводи заінтересованих осіб, долучати до них копії судових рішень, виписки з матеріалів справи та інші документи.

Наприкінці важливо зазначити, що критеріями результативності діяльності прокурорів з питань представництва інтересів громадян і держави у суді є сукупність даних про своєчасність і повноту вжитих заходів щодо захисту прав та законних інтересів громадян і держави, про обґрунтованість заявлення позовів, заяв та результатів їх розгляду, якості участі у розгляді справ, ефективності реагування на незаконні судові постанови, стану реального виконання рішень суду у справах за позовами, заявами прокурорів. Робота щодо захисту прав громадян та інтересів держави при виконанні судових рішень оцінюється, насамперед, зважаючи на відповідність проведеної наглядової роботи стану законності при виконанні рішень, на своєчасність та ефективність вжитих заходів щодо усунення порушень закону, фактичне поновлення порушених прав і свобод громадян, інтересів держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новий тлумачний словник української мови /За ред. Л.І. Андрієвського; У 3-х т. –Т.2. -К.:Аконіт, 2005. –928 с.
2. Штефан М.І. Цивільний процес. -К.: Ін.Юре., 1997. -652 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8.04.1999 р., № 1-1/99.
4. Конституція України // ВВР України. -1996. -№ 30. -Ст.141.
5. Закон України “Про прокуратуру” № 1789-ХІІ // ВВР України. –1991. –№ 53. –Ст.793.
6. Наказ Генерального прокурора «Про організацію роботи по представництву в суді, захисту інтересів громадян та держави при виконанні судових рішень» від 19.05.2005 р., № 6/3гн.
7. Котляр А. По лезу ножа // Дзеркало тижня. –31.05.-06.06.2003. -№ 20.

Надійшла до редколегії 17.04.2006

ПОПОВИЧ Е.М. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОКУРОРОМ ФУНКЦИИ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ИНТЕРЕСОВ ГРАЖДАНИНА ИЛИ ГОСУДАРСТВА В СУДЕ

Выполнен анализ особенностей реализации прокурором функции представления интересов гражданина или государства в суде.

***

POPOVICH E.M. FEATURE OF REALIZATION BY THE PUBLIC PROSECUTOR FOR FUNCTION IN REPRESENTATION OF CITIZEN'S INTERESTS OR THE STATE IN COURT

The analysis to features of realization by the public prosecutor for function in representation of citizen's interests or the state in court is executed.